

Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Rekabet Gücü Perspektifinde Bölge Planı Deneyimlerinin Anlattıkları

Implications of Regional Plan Experience of Development Agencies from Regional Competitiveness Perspectives

Ayşe Nur Albayrak^{1*}, Gülden Erkut²

¹ Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kocaeli

² İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

* İletişim yazarı: A. N. Albayrak, e-posta: nur4134@gmail.com

Öz: Rekabet gücünün artan önemi Türkiye’de bölgesel politikalarda büyük değişimlere neden olmuştur. Kurumsal alanda kalkınma ajanslarının kurulmasıyla somutlaşan bu süreçte bölgeler kendi içsel kaynaklarının yanı sıra ulusal ve uluslararası fırsatları değerlendirerek vizyonlarını ve kalkınma stratejilerini belirlemektedir. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları, ulusal politikaların bölgesel etkileri sonucu uygulanan teşvik ve destek sistemleri ile başta coğrafi konum ve erişebilirlik olmak üzere yerel özellikler ajansların odaklandığı konuları farklılaştırmaktadır. Bu süreçte kalkınma ajansları kurumsal yapılanmalarını sürdürürken faaliyet gösterdikleri bölgelerin bölge planlarını da kısa süreler içinde hazırlayarak kamuoyu ile paylaşmışlardır. 2010-11 döneminde hazırlanan 26 bölge planı kendi bölgeleri için olduğu kadar planlama alanı için de yeni bir dönemin habercisi durumundadır. Bu çalışmanın temel amacı kalkınma ajanslarının bölge planlama deneyimlerini “bölgesel rekabet gücü” perspektifinden değerlendirmektir. Bu değerlendirmede “bölgesel rekabet gücü endeksi” içinde elde edilen bölgesel sınıflama esas alınmaktadır. Çalışmada bölgesel planları karşılaştırmak için dört ana konudan oluşan bir çerçeveye kullanılmaktadır. Bu çerçevede ele alınan konular planlardaki vizyon ve stratejiler, bölgesel politika hedefleri açısından alınan kararlar, sektörel öncelikler ve kullanılan yöntemlerdir. Bu karşılaştırmalar ve yapılan değerlendirmelerle 2010-11 döneminde elde edilen bölge planları incelenmekte ve kalkınma ajanslarının gelecekteki (planlama) faaliyetleri için öneriler geliştirilmektedir. **Anahtar Kelimeler:** Bölgesel Rekabet Gücü, Kalkınma Ajansları, Düzey 2 Bölgeleri, Türkiye.

Abstract: Increasing importance of competitiveness emerged changes of regional policies in Turkey. In this process concretized with establishment of development agencies, regions determine their own visions and development strategies by making use of their internal resources as well as national and international opportunities. Issues focused on by agencies diversify due to development differences between regions, incentive and support systems applied as a result of regional impacts of national policies and local characteristics particularly such as geographical location and accessibility. During this process, development agencies carried on with their institutional structure while preparing the regional plans for the regions where they operate and sharing them to the public opinion at short notice. 26 regional plans prepared in 2010-11 include future clues of a new period, not only for their own regions but also for the planning field. The main purpose of this study is to evaluate regional planning experience of development agencies from “regional competitiveness” perspective. This evaluation takes regional classification obtained in “regional competitiveness index” as basis. A frame made up of four main issues is used to compare regional plans in the study. The issues addressed in the framework are vision and strategies in the plans, decisions made in terms of regional policy goals, sector priorities and methods used. Regional plans prepared in 2010-11 period are reviewed with these comparisons and assessments made and suggestions for future (planning) activities of development agencies are made. **Keywords:** Regional Competitiveness, (Regional) Development Agencies, NUTs II Regions, Turkey.

1.Giriş

Türkiye’de planlama ile ilgili kurumsal yapılanmaların gündemde olduğu bir süreçte 26 Kalkınma Ajansı kuruluş dönemini tamamlamış ve bu dönemin ilk ürünleri olarak niteleyebileceğimiz Bölge Planlarını hazırlamıştır. (Bölgesel) Kalkınma Ajanslarının kurulmasının gündeme gelişiyle birlikte başlayan tartışmaları¹ sonuçlandırmak mümkün olmasa da 2010-11 döneminde hazırlanan bölge planları aracılığıyla ajansların bölgelere

¹ Tartışmalar için bkz: Menaf Turan, 2005.

bakışının ve bölgesel kalkınma yaklaşımının bir planlama pratiği olarak incelenmesi gerekmektedir.

Bölgesel kalkınma vizyonlarının ve bölgeleri bu vizyonlara ulaştıracak stratejilerin belirlenmesinde etkili olacak bölgesel politikanın temel hedefi “bölgelerin rekabet gücünü artırmak ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak” olarak ifade edilmektedir. Bu süreçte Kalkınma Ajanslarından beklenen ise bu hedeflere ulaşmak için yerel potansiyelin harekete geçirilmesinde etkili olmalarıdır.²

Bu çalışmanın temel amacı kalkınma ajanslarının bölge planlama deneyimlerini “bölgesel rekabet gücü” perspektifinden değerlendirmektir. Bu değerlendirmede “bölgesel rekabet gücü endeksi” içinde elde edilen bölgesel sınıflama³ esas alınmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünü takip eden ilk bölümde Türkiye’de bölgesel politikaların gelişimi açıklanmaktadır. Bölgesel rekabet gücü endeksine dayanarak yapılan bölgesel sınıflandırma ikinci bölümde yer almaktadır. Bölge planlarının karşılaştırıldığı üçüncü bölümde vizyon ve stratejiler, bölgesel politika hedefleri açısından alınan kararlar, sektörel öncelikler ve kullanılan yöntemler karşılaştırma çerçevesini oluşturmaktadır. Bu karşılaştırma çerçevesine bağlı olarak yapılan değerlendirmeler ve geliştirilen öneriler de sonuç bölümünde sunulmaktadır.

2. Türkiye’de Bölgesel Politikalar ve Bölge Planı Geleneği

Küreselleşen dünya ekonomisi ve Avrupa Birliğine uyum sürecinin etkisi Türkiye’de bölgesel politikaların şekillenmesinde derin etkilere neden olmuştur. Mevcut kurumsal yapılanmaların ve bölge sınırlarının değişiminin yanı sıra bölgesel politikalara temel oluşturan söylemler de farklılaşmakta ve yenilenmektedir. Ancak bu değişim sürecinde çözümü aranan temel problemler değişmemiş, kalkınma sorunu devam ettiği gibi bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları artmaya devam etmiştir. Uygulanan pek çok plan ve projenin ardından yapılan çalışmalar bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azalmadığını, aksine bu farkın daha da açılmakta olduğunu göstermektedir (Filiztekin, 1998; Gezici ve Hewings, 2004). Cumhuriyetin ilanıyla başlayan mekânsal dönüşüm Türkiye’de bölgeler arasındaki eşitsizliği giderecek düzeye ulaşamamış (Tekeli, 2008), bu sorun 1960 sonrasında günümüze gelinceye kadar planlı dönemde üretilen kalkınma ve bölge planlarında ele alınan temel konulardan biri olmaya devam etmiştir.

Bu bağlamda iki yaklaşımın birbirini tamamlar şekilde uygulamaya yansdığı görülmektedir. Bunlardan ilki geri kalmış bölgeler (yörelere) için günümüzde de farklılaşarak devam eden teşvikler, vergi indirimleri gibi yatırım kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmasıdır. Bölgesel kalkınmaya firmaların ekonomik başarıları ve verimlilikleri üzerinden ulaşmaya çalışılan bu yaklaşımda sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış illere (ya da bölgelere) yatırım yapacak firmalara teşvikler ve yatırım kolaylıkları uygulanmaktadır. Ancak 1968 yılından itibaren bu teşvik programları kapsamında gerçekleşen yatırımlar ve varılan sonuçlar gelinen noktanın beklentilerin uzağında kalmaktadır. Kalkınmada Öncelikli Yöre’lerin (KÖY) belirlenme kriterlerinin sıklıkla değiştirilmesi, programın kapsamının giderek büyütülmesi, giderek daha fazla sayıda ilin teşvik programına dahil edilmesi ve buna rağmen başlangıçta programda yer alan illerin bugün hala program kapsamında yer alıyor olması teşvik uygulamalarının başarısı hakkında şüphe uyandırmaktadır (Albayrak ve Erkut, 2010).

Geliştirilen ikinci yaklaşım ise özellikle 80 öncesi dönem göz önünde bulundurulduğunda potansiyeli olan bölgelere odaklanan bölge planlarının hazırlanması olmuştur (Tablo 1). İlk bölge planı olarak kabul edilen Doğu Marmara Bölge Planı ile başlayan bu süreçte birinci 5 yıllık kalkınma planı stratejileri ile uyumlu olmak üzere büyüme kutupları oluşturulmaya çalışılmıştır. Finansman ve yönetim sorunları ile uygulanması mümkün olmasa da o dönemde belirlenen diğer büyüme kutuplarının Çukurova, Antalya ve Zonguldak olduğu, ayrıca Keban projesi ile gündeme gelen altyapı yatırımlarının da bölgesel

² 1. Kalkınma Ajansları Konferansı Sonuç Bildirgesi, 16-19 Haziran 2011, Palandöken / Erzurum.

³ Albayrak, 2009, Bölgesel Rekabet Gücü ve Yenilikçilik: İstanbul ve Doğu Marmara Bölgesi / Otomotiv Sektörü, İTÜ FBE, Doktora tezi, İstanbul.

bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Ancak bu planlar, “yereli dışlayan yaklaşımları, sorunları uzmançı-bürokrat bakış açısıyla diğer bölgeleri ve dünyayı göz ardı ederek çözme anlayışı” sonucu uygulanamamıştır (Mutlu, 2009).

1980’li yıllara kadar bölge planı ya da bölgesel çalışma yapma anlayışı uygulamada terk edilmiş görünmekle birlikte, KÖY vb teşvik programları bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını gidermek için kullanılmaya devam edilmiştir. Bölge planlarının yeniden yükselişi ise 80’lerin ortalarından itibaren başlamıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) altyapı projeleri ve ekonomik-sosyal gelişmeyi bütünlemeyi hedefleyen yapısıyla büyük öneme sahiptir. Küreselleşmenin etkilerinin Türkiye’de ekonomik alanda etkilerinin hissedilmeye başlandığı bu yıllar, ülke genelinde yatırımların arttığı, kamunun büyük altyapı projelerini gerçekleştirdiği ve ekonominin dışa açılmaya başladığı bir dönem olmuştur. AB üyeliği ve AB’ye uyum çalışmalarının da etkisiyle uluslar arası düzeyde hakim bölge planlama yaklaşımlarının ve duyarlılıkların da Türkiye’deki bölge planlama çalışmalarına aktarıldığı görülmektedir. 80 sonrası ve 90’larda sürdürülebilirlik tüm kentsel ve bölgesel politika alanlarında hakim söylem haline gelirken yerel düzeyde ekonomik gelişme ile çevresel kaynakların dengeli kullanımının yolları aranmıştır.

AB ile Türkiye arasındaki gelişmiş farklarının yanı sıra Türkiye içinde bölgelerarasındaki gelişmişlik farklılıklarının devam etmekte oluşu bölge planlarının da 80 öncesinden farklı olarak görece az gelişmiş bölgelere odaklaması sonucunu doğurmuştur. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, DOKAP, DAP gibi bölgesel projeler yerel potansiyelleri harekete geçirmek üzere uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde ulusal düzeyde olduğu kadar bölgesel-yerel düzeyde de rekabet edebilirliğin vurgulandığı, bilgi toplumu olma, teknoloji ve yeniliğe dayalı sanayi (ekonomi) gelişimi, kümelenmelerin desteklenmesi gibi hedeflerin tanımlandığı görülmektedir (9.Kalkınma Planı).

Ancak Türkiye’de gerek mekânsal gerekse kalkınma odaklı sektörel planlarla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılıyor olsa da “bu planlar arasında eşgüdüm sağlanamaması” (Beyhan, 2009) çözümü aranan bir problem olarak karşımızdadır. Bölge planlarının uygulanması aşamasında siyasi iradenin rolü, bürokrasinin plan sürecini ve amaçlarını kabulü ve özellikle bölge planlamanın kurumsallaşamaması bugüne kadar planların başarısız olmalarında etkili olan başlıca faktörler olarak sıralanmaktadır (Mutlu, 2009).

Tablo 1. Kalkınma planlarında temel yaklaşımlar ve dönemlere göre bölge planları.

Kalkınma Planları	Dönem	Özellikler	Bölge Planları
1. 5 Yıllık Plan	1963-67	Büyüme kutupları / Bölgesel planlama	Doğu Marmara Planı / Çukurova Planı / Antalya Projesi / Zonguldak Projesi / Keban Projesi
2. 5 Yıllık Plan	1968-72	Dolaylı bölgesel planlama	
3. 5 Yıllık Plan	1973-77	Sektör / İl planlama	
4. 5 Yıllık Plan	1979-83	Sektör-bölge ilişkisi	
5. 5 Yıllık Plan	1985-89	Bölge planlama / Fonksiyonel Bölgeler	Çukurova Kentsel Gelişim Projesi / Güneydoğu Anadolu Projesi
6. 5 Yıllık Plan	1990-94	Bölge planlama	
7. 5 Yıllık Plan	1995-99	Bölge planlama / Sürdürülebilirlik	Zonguldak Bartın Karabük Bölgesel Gelişme Projesi / Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi / Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme / Doğu Anadolu Projesi
8. 5 Yıllık Plan	2001-05	Stratejik bölge planlama / Kümelenme / İl Gelişme Planları	
Ön Ulusal Kalkınma Planı	2004-06	Rekabet gücü	
9. Kalkınma Planı	2007-13	Rekabet gücü / Kümelenme / İçsel gelişme – Yerel dinamikler	Düzye II Bölgeleri bazında Bölge Planları

Yeni bir kurumsal yapılanma hamlesiyle kalkınma ajanslarının kurulması DPT’nin bölgesel kalkınma yaklaşımını ve bununla birlikte bölge planlarının yapım ve izlenme

sürecini değiştirmiştir. “Bölgesel düzeyde ekonomik gelişmeyi teşvik edecek görevleri üstlenmek üzere oluşan bölgesel organizasyonlar” olarak tanımlanan (Danson vd., 1998) kalkınma ajansları Türkiye’de 2006 yılında çıkarılan 5449 Sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurulmaya başlamıştır. 2010-11 yılları içinde 26 bölgede kalkınma ajansları kurulmuş, yapılanmalarını tamamlamış ve bölge planlarını hazırlamışlardır.

Avrupa’daki kalkınma ajansı deneyimi değerlendirildiğinde kalkınma ajanslarının işlevsel olabilmeleri için “yeterli nüfusa, girişim-girişimcilik altyapısına, hünerli işgücüne sahip, bölgesel/yerel gelişme stratejileri üzerinde fikir birliğine varılmış olan ve gelişmeye elverişli sektörlerin bulunduğu bölgelerde kurulmaları gerektiği” (Kayasü vd., 2003) ifade edilmektedir. Ancak Türkiye’de herhangi bir ayırım olmaksızın tüm Düzey II Bölgelerinde kalkınma ajansları kurulmuştur ve bunlar arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik ya da rekabet gücüne göre bir yapısal farklılığa gidilmemiştir. Özellikle bölge planlarının hazırlanması sürecinde bu ayrımlık, planın yapımı, izlenmesi, denetlenmesi aşamalarının ve sonuçlarının karşılaştırılması bakımından yararlı olabilirse de bölgeye özgü plan, strateji ve karar üretme aşamaları için bazı sorunları beraberinde taşıdığı görülmektedir. Bu nedenle Türkiye’deki bölgelerin rekabet güçlerine göre sınıflandırılmasının ve kalkınma ajanslarının faaliyetlerini bölgelerin rekabet gücüne göre birbirlerine göre farklılaştırması gerektiğine inanılmaktadır. Bu çalışmada ise yukarıda açıklanan bu bakış açısı ile 2010-11 döneminde hazırlanan bölge planlarının bölgesel rekabet gücü sınıflandırması göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

3. Türkiye’de Bölgesel Rekabet Gücüne Göre Bölgeler

Rekabet avantajları her bölge için farklılık gösteren çok çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Özellikle coğrafi avantajların benzersizliği bölgelerin ve ülkelerin rekabet güçlerini karşılaştırmada güçlük yaratan unsurdur. Gerek insanların yaşamak için, gerekse firmaların yatırımlar için hangi kenti ya da bölgeyi seçeceği, hangi özellikteki bölgelerin bu seçimlerde daha avantajlı olduğu ekonomi ve bölge planlama literatüründe üzerinde durulan konulardır. Rekabet gücüne kaynaklık eden yerel özellikler ekonominin güçlü oluşu, yerel piyasa, yerel endüstrilerin gelişmişliği, nitelikli insan sermayesinin varlığı ile teknolojik ilerleme ve yenilik potansiyeli (Romer, 1990) olarak sıralanmaktadır. Firmalara rekabet avantajı sağlayıcı dışsallıkların varlığı (Camagni, 2002), kentlilere sunulan yüksek yaşam standardı (Storper, 1997), istihdam düzeyine, yeniliğe ve teknolojiye bağlı verimlilik artışları (Porter, 1990, Begg, 1999) kentin ya da bölgenin rekabet gücünü belirlemektedir.

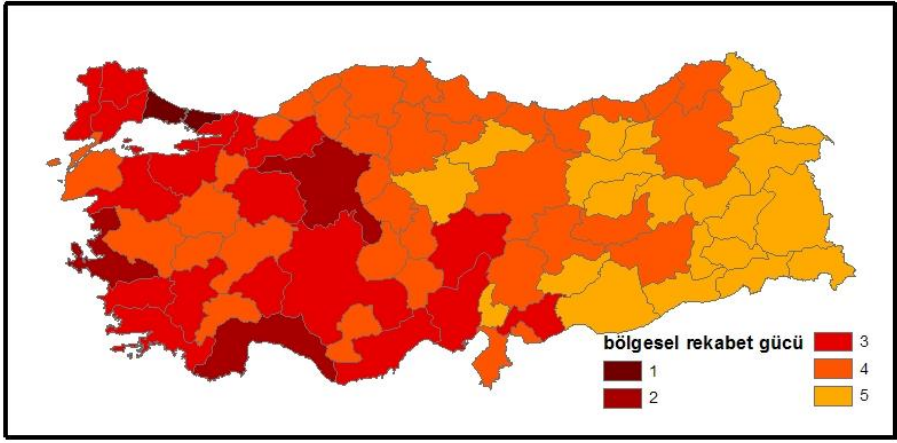
Bölgesel rekabet gücünü ölçmeye yönelik çalışmalarda başta sosyo ekonomik özellikler olmak üzere kentlerin ve bölgelerin yerel özelliklerinden hareket ederek ölçülebilir, karşılaştırılabilir göstergeler tanımlanmaktadır (Huggins, 2003; IMD, 2003). Türkiye’de yapılan çalışmalar (Albayrak ve Erkut, 2006; Alkin, Bulu, Kaya, 2007; Kara, 2008, EDAM, 2009; Albayrak, 2009) çoğunlukla TÜİK gibi resmi kurumlara ait veri tabanlarını ve bölgesel verileri kullanmaktadır. DPT için hazırlanan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamaları (Dinçer vd 1996 ve 2003) ve diğer sosyo-ekonomik gelişmişlik çalışmaları (Göçer, 2002) kullandıkları veri seti ve yöntem açısından bölgesel rekabet gücü çalışmaları ile benzerlikler taşımaktadır.

Bu çalışmada kalkınma ajanslarının kurulduğu Düzey II Bölgeleri ile uyumlu olması açısından daha önce geliştirilen Bölgesel Rekabet Gücü Endeksi ile tanımlanan bölgesel rekabet gücü sınıflaması (Albayrak, 2009) kullanılmıştır. Endeksin hesaplanmasında 32 değişken kullanılmakta, Faktör Analizi (PCA) ile faktör değerleri ve alt endeksler hesaplanmaktadır. Rekabet endeksi bu alt endeks değerlerinin bir araya getirilmesiyle ele edilmekte ve illerin endeks skorları belirlenmektedir (Albayrak, 2009; Albayrak ve Erkut, 2010). İllerin endeks skorları kullanılarak yapılan kümeleme analizi ile illerin rekabet güçlerine göre oluşturdukları kümeler tanımlanmaktadır. Arc-GIS programı ile elde edilen mekânsal harita ise Şekil 1’de sunulmaktadır. Haritada da görülebileceği gibi Türkiye’deki iller rekabet güçlerine göre 5 ayrı küme oluşturmaktadır. Düzey II Bölgeleri için yapılan

değerlendirmede bölgedeki illerin bu kümelerdeki konumu dikkate alınmış ve 5 bölge tanımlanmıştır. Bu bölgeler Tablo 2’de sıralanmaktadır.

4. Kalkınma Ajanslarının Hazırladığı Bölge Planları

Kalkınma Ajansları kurumsal yapılanma sürecinde DPT ve daha sonra Kalkınma Bakanlığı’nın yönlendirmeleri ile bölge planı hazırlama çalışmalarını da sürdürmüş ve kısa bir süre içinde 26 bölgenin bölge planları kamuoyu ile paylaşılmıştır. 2010-11 döneminde hazırlanan bu planlar bir yandan Türkiye’nin geçmişteki bölge planlama deneyimlerinden de kaynaklanan geniş bir beklenti kümesini karşılamak durumunda kalırken bir yandan da bölgelerin ekonomik yönü ağır basan kalkınma çabaları içinde gelişmeleri yönlendirici bir rol üstlenmiş durumdadırlar. Temelde tüm planların hazırlandığı bölgenin avantajlarını değerlendirmeye yönelik, rekabet gücünü artırıcı, yaşam kalitesini ve geliri yükseltici etkileri olacak projelere dayanak olmayı hedeflediği görülmektedir.

Şekil 1. Bölgesel rekabet gücü endeksinde illerin oluşturduğu rekabet kümeleri (Albayrak, 2009).

Tablo 2. Rekabet Gücü Düzeylerine Göre Düzey II Bölgelerinin Sınıflandırılması.

Rekabet Gücüne Göre Bölgeler	Düzey II Bölgeleri
Lider Rekabetçi Bölge	İstanbul Bölgesi
Rekabetçi Bölgeler	Ankara, İzmir ve Antalya Bölgeleri
Gelişme Odaklı Bölgeler	Tekirdağ, Aydın, Adana, Balıkesir, Bursa, Kocaeli, Konya, Kayseri ve Gaziantep Bölgeleri
Gelişmeye Dirençli Bölgeler	Manisa, Kırıkkale, Zonguldak, Kastamonu, Hatay, Samsun, Trabzon, Malatya, Şanlıurfa ve Erzurum Bölgeleri
Gelişmemiş Bölgeler	Mardin, Ağrı ve Van Bölgeleri

Dönemsel olarak olduğu kadar, planlama sürecinin ilerleyişi bakımından benzerliklerin bulunması önceki yıllarda hazırlanan bölge planlarından farklı olarak bu planların birbirleriyle karşılaştırılmaları için bir fırsat sunmaktadır. Kuşkusuz planların

sonuçlarını tartışmak uzun vadede ve bölgelerin kendi gelişim çizgileri içinde daha anlamlı olacaktır. Bu çalışmada yapılmak istenen bölgelerin rekabet güçleri açısından farklılıklarının plan metinlerine nasıl yansıtıldığının anlaşılmasıdır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, farklı rekabet gücü düzeyindeki bölgelerin bölge planı yaklaşımları açısından sahip oldukları farklılıkları ve ortak noktaları tanımlamaya yönelik bir karşılaştırma çerçevesine ihtiyaç duyulmaktadır. Burada önerilen karşılaştırma çerçevesini oluşturan dört temel alan (1) Vizyon ve stratejiler, (2) Bölgesel politika hedefleri açısından alınan kararlar, (3)Sektörel öncelikler ve (4) Yöntemler olarak sıralanmaktadır.

4.1.Vizyon ve Stratejiler

Değişen planlama yaklaşımı planlama sürecinde aktör katılımını teşvik etmekte, özellikle strateji ve kararların üretiminde halkın, STK'ların, yöneticilerin, bilim insanlarının etkinliğini gerektirmektedir. Mekânsal planların olduğu kadar stratejik planların da katılımcı bir anlayışla hazırlanması amaçlanmaktadır. Kalkınma ajanslarının kısa plan geçmişi de bu ilkeye büyük önem verildiğini göstermektedir. Özellikle bölgesel vizyonların oluşturulması, öncelikli sektörlerin ve konuların tespiti, bölgelerin potansiyellerinin tanımlanması aşamalarında geniş katılımı gerçekleştirilen toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılara çok sayıda kişi ve kurum temsilcisinin katıldığı görülmektedir.

İki konu katılım sürecinin verimi açısından önemlidir. Bunlarda ilki yakın dönemde farklı kurumlarca sonuçlu kapsamlı ve ölçekte hazırlanan planlar ve bu planlarda kısmen katılımcı süreçler sonucu elde edilen çok sayıda plan vizyonu ve stratejisinin varlığıdır. Bu planların bölge planı ile uyumunun nasıl sağlanacağı, aynı plan bölgesinde birbiriyle çelişen vizyon ve stratejilere sahip yerleşmelerin bölge planı içinde nasıl ele alınacağı belirsizdir. Yine de plan hiyerarşisinde oluşan boşlukların ve çakışmaların zamanla düzenleneceği, planlama sürecinde geçmişte de sıklıkla eleştirilen yetki karmaşası ve bölünmüşlük sorununun bölge içine taşınmayacağı beklenmektedir. Süreçte katılıma büyük önem verilmeyle birlikte, aktörlerin temsiliyeti ve toplantıda dile getirilen görüşlerin kararlara ve uygulamalara ne kadar aktarılabildiği üzerinde titizlikle durulması gereken bir diğer konudur.

Rekabet gücü hali hazırda planlardaki en önemli hedef durumundadır. Ancak bölgelerin tespit ettikleri rakipler ve rekabet ölçüğü, içinde buldukları rekabet gücü düzeyiyle de ilişkili görünmektedir. Rekabet gücü yüksek bölgeler vizyonlarında küresel rekabet hedefleri belirtirken, rekabet gücü azaldıkça rekabet hedeflerin ölçüğün bölgeselden yerele doğru değişmektedir. İstanbul küresel bir kent ve Türkiye'nin en gelişmiş ili olmasıyla rekabet gücü hedefine tüm stratejilerinde yer vermiş ve vizyon üzerinde bu hedefin sonuçlarını ifade etmiştir. Küresel düzeyde rekabet hedefi tanımlayan diğer bölgeler Ankara, İzmir, Tekirdağ, Balıkesir, Aydın, Kocaeli ve Kırıkkale'dir. Bazı bölgelerde ise sektörel yapıları ve coğrafi konumlarıyla ilişkili sınırlar belirlenmiştir. Örneğin Bursa bölgesi pazar alanı olarak Avrupa'ya (yenilikçi ve bilgi odaklı sanayi ve tarım), Gaziantep (lojistik), Hatay ve Şanlıurfa Ortadoğu'yu, Adana Doğu Akdeniz'i, Van sınır bölgesini ve Ağrı ise Kafkasya ile Orta Asya'ya rakip olarak belirlemiştir. Rekabetçi Bölgeler içindeki Antalya ve Gelişme Odaklı Bölgeler içindeki Konya ve Kayseri bölgeleri bu eğilim içinde ayrılmış ve rekabet hedeflerini yerel düzeyde belirlemişlerdir (Tablo 3).

Bunun dışında vizyonlarda kendine yer bulan kavramlar “yaşam kalitesi”, “yenilikçilik”, “bilgi temelli ekonomilerde gelişme”, “marka kent olma”, “lider kent olma” olarak öne çıkmaktadır. İfade edilen vizyonlarda o bölgenin öncelikli olarak korumaya çalıştığı değerlerin ve diğer kaygıların da izlerini bulmak mümkündür. “Sürdürülebilirlik” ve bununla bağlantılı olarak “doğal-tarihi mirasın korunumu” rekabet gücü yüksek bölgeler kadar diğer bölgeler için de önemli bir konu olmaktadır. Bunun dışında sanayinin ön planda yer aldığı bölgelerden Bursa, Kocaeli ve Konya'da “insana duyarlılık”, gelişmeye dirençli bölgeler içindeki Şanlıurfa, Malatya, Trabzon ve Zonguldak'ta “sosyal yapı – istihdam”, gelişmemiş bölgeler içindeki Van ve Mardin'de “umut ve güven” dile getirilen başlıca duyarlılık konularıdır (Tablo 3).

4.2.Bölgesel Politika Hedefleri

Bölgesel politikaların belirlenmesi konusu bölge planları içinde en belirsiz alan durumundadır. Hazırlanan plan metinlerinin ulusal düzeydeki politika belgelerindeki kavram ve yaklaşımları içermekle birlikte, diğer bölgelerden kopuk ele alınmakta oluşu bu belirsizliğin başlıca nedeni olmaktadır. Türkiye’deki düzey II bölgeleri içinde tek ilden oluşan bölgeler olduğu gibi (İstanbul, Ankara, İzmir), farklı gelişmişlik düzeylerindeki illerin oluşturduğu bölgeler de bulunmaktadır. Özellikle tek ilden oluşan bölgelerin planlarında bölgenin Türkiye içindeki konumu ve çeşitli bölgelerle karşılaştırmaları yapılırsa da bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları açısından yapılan yorumların sınırlı olduğu görülmektedir. Benzer sorun diğer bölgeler için de geçerli olmaktadır. Gerek bölge içi gerekse ulusal düzeyde gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine yönelik politikalar açısından hazırlanan planların yaklaşımları belirsiz kalmaktadır. Bölge içinde rekabet gücü, gelişmişlik düzeyi ya da sektörel özellikleri farklılaşan iller açısından bir bakış olmadığı görülmektedir (Tablo 4).

Ancak bölge planlarının bölge içindeki gelişmişlik farklılıklarına yorum getirmemiş olmasında ajansların yetki sınırları içinde bölgesel kalkınmanın aktörlerinin yeterince tanımlanmamış olması da etkilidir. Bugünkü yapısı içinde ajanslar sektörel yapı içinde faaliyet gösteren birimlere yönelik çalışmalar yapabilmekte, diğer kamu kurumlarının faaliyetlerine, mekânsal gelişim süreçlerine müdahale edememektedir. Planlama hiyerarşisi içinde ajansların yetkilerinin tanımsızlığı, ajansların bölgesel kalkınmada etkin olma çabaları ile gelişmektedir.

Çevre illerle ilişkilerin genel olarak ulaşım ilişkileri bazında ele alındığı görülmektedir. Bunlar içinde yakın zamanda gerçekleşecek projeler, en yakın liman vb. altyapı varlığı planda veri olarak yer almaktadır. Bu aşamada ajansların tavrı ve bölge planları açısından benimsenen yaklaşım mevcut plan ve projelerin olduğu gibi kabul edilmesi olmaktadır. Hazırlanan planların henüz mekânsal anlamda bir öneri içermediği, mevcut plan ve projelerin işlenmesi ve bazı sektörel kararların şematik gösterimleri ile yetinildiği görülmektedir.

Tablo3. Bölgelere göre rekabet yaklaşımına ve bölgesel vizyonlara örnekler.

Bölgeler	Öne çıkan kavramlar	Rekabet Ölçeği	Kaygılar / Duyarlılıklar
Lider Rekabetçi	Yaşanabilirlik, Yaşam kalitesi (İstanbul)	Küresel (İstanbul)	Kültürel tarihi ve doğal mirasın korunumu (İstanbul)
Rekabetçi	Küresel ölçekte rekabet (Ankara) Yenilikçilik (İzmir, Ankara) Yaşam kalitesi (Antalya)	Küresel (Ankara, İzmir) Küresel-Yerel (Antalya)	Koruma, sürdürülebilirlik (İzmir, Antalya)
Gelişme Odaklı	Çeşitlilik (Balıkesir) Sektör bazlı rekabet hedefleri (Gaziantep, Balıkesir, Bursa) Dünyada marka/Lider (Aydın, Kocaeli, Adana)	Küresel (Tekirdağ, Balıkesir, Aydın, Kocaeli) Bölgesel (Bursa (Avrupa), Gaziantep (Ortadoğu), Adana (Doğu Akdeniz)) Yerel (Konya, Kayseri)	Sürdürülebilirlik (Tekirdağ, Bursa, Kocaeli, Konya, Gaziantep) İnsana duyarlılık (Bursa, Kocaeli, Konya)
Gelişmeye Dirençli	Bilgi temelli ekonomi (Manisa) Marka / Lider (Hatay, Kırıkkale) Yaşam kalitesi (Zonguldak, Trabzon) Yenilikçi (Trabzon, Malatya)	Küresel (Kırıkkale) Bölgesel (Hatay (Ortadoğu), Şanlıurfa (Ortadoğu)) Yerel (Manisa, Zonguldak, Kastamonu, Trabzon, Erzurum, Malatya)	Sürdürülebilirlik (Manisa, Hatay, Kastamonu, Trabzon, Malatya) Sosyal yapı/ İstihdam Şanlıurfa, Malatya, Trabzon, Zonguldak
Gelişmemiş	Markalaşma (Ağrı)	Bölgesel Ağrı (Kafkasya, Orta Asya), Van (sınır) Yerel (Mardin)	Umut ve güven (Van, Mardin)

Tablo 4. Bölgelere göre bölgesel politika yaklaşımları ve bölge planlarında ele alınan konular.

Bölgeler	Bölgesel Politika Yaklaşımı ve Ele Alınan Konular	Örnekler
Lider Rekabetçi	Bölge içinde kentsel fonksiyonların dağılımı	İstanbul
Rekabetçi	Çevre illerle ilişkiler	İzmir
Gelişme Odaklı	Merkez kademelenmesi, bölge içi sektörel ayrımlar Çevre illerle ilişkiler Bölgesel ulaşım projeleri aracılığıyla tanımlanan ilişkiler Odaklar	Tekirdağ, Bursa Kocaeli Kayseri
Gelişmeye Dirençli	Bölge içinde bütünleştirici altyapı gelişimi, sektörel işbölümü İllere göre sektörel ayrışma	Trabzon Manisa
Gelişmemiş	Sektörel iş bölümü	Van

4.3.Sektörel Öncelikler

Yerel ekonominin sektörel çeşitlilik sağlayacak şekilde güçlü oluşu bölgelere rekabet gücünü de artırıcı bir avantaj sağlamaktadır. Tek sektöre bağlı yerel ekonomiler krizler karşısında daha kırılgan olurken, istihdam ve gelir artışı sağlama açısından potansiyelleri de kısıtlı olmaktadır. Türkiye’de rekabet gücü yüksek illerin sanayide çeşitliliğe sahip, hizmetlerin diğer illere göre gelişmiş durumda olduğu iller oldukları görülmektedir. Küresel üretim ilişkilerinin gelişmekte oluşu bu illerde mevcut ekonomik yapıyı güçlendirirken bir yandan da üretim tesislerinin yakın bölgelere (illere) ve bazı durumlarda da çevre ülkelere aktarılmasını mecbur kılan bazı dönüşümler de gerçekleşmektedir. Katma değeri yüksek, yenilikçilik potansiyeli olan sektörlerin teşvikinin yanı sıra özellikle İstanbul için sıklıkla dile getirilen (kırletici) sanayinin desantralizasyonu politikaları bu eğilimle paralellik göstermektedir. Nitekim bir “lider rekabetçi bölge” olarak İstanbul bölge planında yüksek katma değer, ileri teknoloji ve nitelikli işgücü sağlayan bir sanayi desteklenirken, hizmetlerde küresel ekonomiye entegrasyon ve küresel cazibe merkezi olma hedefi belirlenmiştir. Sanayi ve hizmet sektörlerinde benzer ele alış rekabetçi bölgeler olan Ankara, İzmir ve Antalya bölgeleri için de söz konusudur. Sanayinin güçlü olduğu ya da sanayi odağı olma hedefi olan il / bölgelerde girişimcilik, kümelenmeler, sektörel çeşitlilik gibi öncelikler de dile getirilmektedir. Rekabet gücü yüksek bölgeler hizmetlerde küresel ekonomiyle bütünleşen pozisyonlar tanımlarken, rekabet gücü azaldıkça hizmetin odağı yerel hizmetlere ve turizme doğru kaymaktadır. Bu anlamda rekabet gücü sıralamasında en alt gruplarda yer alan bölgelerde dahi turizm önemli bir istihdam geliştirici ve gelir artırıcı araç olarak görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Bölgelere göre bölge planlarında vurgulanan sektörler.

Bölgeler	Vurgulanan sektörler	Örnekler
Lider Rekabetçi	Finans, turizm, lojistik, yaratıcı endüstriler	İstanbul
Rekabetçi	Bilişim, mobilya, savunma sanayi, sağlık teknolojileri, inşaat, turizm / Kırsal endüstriler ve emek yoğun sektörler İleri teknolojiler, giyim eşyası, gıda-tarım, lojistik, endüstriyel makine, enerji, turizm Tarım, turizm, gıda, kozmetik-gül	Ankara İzmir Antalya
Bölgeler	Vurgulanan sektörler	Örnekler
Gelişme Odaklı	Kimya, otomotiv, gemi, ana metal, makine, gıda, dokuma Tarım, turizm	Kocaeli Balıkesir
Gelişmeye Dirençli	Su ürünleri, tarım Turizm, tarım Tarım, hayvancılık, tekstil, mineral ürün, ağaç ve mantar ürünleri, gıda Tarıma dayalı sanayi, turizm Demir-çelik, orman ürünleri, enerji	Trabzon Erzurum Kastamonu Şanlıurfa Zonguldak
Gelişmemiş	Tarım-hayvancılık, turizm	Van

Hemen hemen tüm bölgelerde mevcut tarım potansiyelinin değerlendirilmesi, kırsal kalkınma sağlanması, tarımın sürdürülebilirliği farklı kavramsal çerçeveler yardımıyla planlarda yer bulmuştur. Özellikle organik tarım tüm bölgelerde önem verilen bir konu olarak öne çıkmıştır. Ancak kalkınma çabaları içinde diğer sektörlerin etkinlikleri ve alt yapı yatırımları tarım sektörü ve kırsal alanlarla ilgili kararlarla her zaman uyum içinde olmadığı gibi çoğu zaman çelişebilmektedir. Organik tarım potansiyelini değerlendirmek için verilen bir karar, merkezden icracı bakanlıklarca belirlenen bir yatırım kararıyla geçersiz duruma gelebilmektedir. Bölge planlarının henüz mekânsal kapsamının yeterince gelişmemiş olması, kararlar arasındaki uyum ve çatışmaları değerlendirecek yöntemlerin kullanılmayışı, bölge dışı üst planlara / kararlara müdahale mekanizmalarının olmayışı tarım sektörüne yönelik plan kararlarının uygulanmasındaki en temel sorunlar olarak görülmektedir.

4.4. Yöntemler

Bölgesel stratejilerin belirlenmesi ve bölge planının hazırlanması sürecinde katılımcı bir yaklaşım belirlenmesiyle aktörlerin aktif katılımını hedefleyen odak grup görüşmeleri ve çeşitli toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantıların sonuç ürünü tüm bölgelerde hazırlanan GZFT (Güçlü Yönler / Zayıf Yönler / Fırsatlar / Tehditler) analizleri olmuştur (Tablo 6). Bunun dışında kullanılan yöntemler oldukça sınırlı olmuş, bölge için daha önce yapılmış raporlara, planlara ve akademik çalışmalara yapılan referanslarla bu eksiklik kısmen giderilmiştir. Veri toplama ve analiz de dahil olmak üzere bölge planının ve bölgesel gelişme stratejilerinin belirlenmesi aşamalarının çok kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilmesi de az sayıda yöntem kullanılmasında etkili olmuştur. Ayrıca ajanslarda yeterli personel olmayışı, mevcut personelin planlamayı ve yöntemleri öğrenme sürecini plan yapım süreciyle paralel yürütmüş olması yeni yöntemlerin denenmesini ve yerel düzeydeki araştırmaların derinleşmesini engellemiştir.

Tüm raporlarda kamu kurumlarından toplanan verilerin (zaman zaman paydaşların da katılımıyla) yorumlandığı ve GZFT analizleri üzerinden yapılan bazı analiz/yorumlarla yaklaşımların birbirlerinden farklılaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Türkiye’de uzun dönemli bölgesel veri temininde yaşanan güçlükler plan sürecinde bölgenin özelliklerine ve ihtiyacına yönelik gelişmiş tekniklerin uygulanmasını engellemektedir. Geçmiş dönemlerde ile çevrilen ilçeler nedeniyle il sınırlarındaki değişiklikler mevcut verilerin güvenilirliğini de etkilemiştir. Bu durum kaçınılmaz olarak kalkınma ajanslarının hazırlanmış olduğu bölge

planlarının analizlerine de yansımış, kullanılan veriler bölgenin gelişme dinamiklerini açıklayacak derinliğe ulaşamamıştır.

Tablo 6. *Bölgelere göre bölge planlarında kullanılan yöntemler.*

Bölgeler	Yöntemler	Örnekler
Lider Rekabetçi	AHP, GZFT	İstanbul
Rekabetçi	GZFT	Antalya
Gelişme Odaklı	GZFT / PESTLE	Tekirdağ, Bursa / Bursa
Gelişmeye Dirençli	GZFT	Şanhurfâ, Trabzon, Zonguldak
Gelişmemiş	GZFT	Van

5. Sonuç: Kalkınma Ajanslarının Bölge Planı Deneyimlerinin Anlattıkları

Bölge planları Türkiye’de planlama sistemi içinde ihtiyaç olarak dile getirilen, zaman zaman uygulanmaya çalışılan, fakat sonuçları itibariyle eleştirilen ve tartışılan bir plan türü olmuştur. Gerek kurumsal gerekse yasal bir değişim sürecinin ürünü olan Kalkınma Ajanslarının sorumluluğu altında üretilen 26 bölge planının da bu tartışmaların parçası olması kaçınılmazdır. Bu çalışmada farklı rekabet gücü düzeyindeki bölgelerin bölge planı yaklaşımları karşılaştırılmış ve aşağıda sunulan değerlendirmeler elde edilmiştir.

- Bölge planlarının plan hiyerarşisi içindeki yeri ve diğer planlarla ilişkisi ele alınması gereken başlıca konudur. Özellikle bölge planının mekânsal boyutunun ne olacağı ve diğer mekânsal planlar için bağlayıcılığının sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Üst ölçekli planları nasıl etkileyeceği ve alt ölçekli planları nasıl yönlendireceği önemlidir.
- Bu süreçte ajansların yetki sınırının ve diğer kurumlarla işbirliğinin netleştirilmesi gerektiği görülmektedir. Kamunun altyapı yatırımları ve teşvikler başta olmak üzere merkezi hükümetin pek çok kararı üretilen bölge planlarından bağımsız olarak bölgelerin gelişimini etkilemektedir.
- Mevcut planların en büyük eksikliği olarak karşımıza çıkan bölgesel verilerin yetersizliği ve geçmiş yıllara ait verilerin olmayışı zaman içinde ajansların kurumsal yapısı içinde çözülebilecek bir sorundur. Ajansların yerel düzeyde birer veri bankası olarak kurgulanması, farklı bölgelerin birbirleriyle karşılaştırılmasına imkân sağlayacak standartların sağlanması, verilerin kamuoyu ile paylaşılması yerel bilginin artırılmasını sağlayacak başlıca adımlardır.
- Özellikle kesit veriler yerine sürekliliği olan verilerle sektörel eğilimlerin belirlenmesinin gerekliliği (bulunabilirse geçmişe dönük, yoksa bundan sonra geleceğe dönük) mevcut planlarda ortaya çıkmaktadır. Mevcut planlarda sektörlerle ilgili gelişme eğilimleri çoğu zaman GZFT analizleri yardımıyla tanımlanmış durumdadır.
- Bölgesel düzeydeki veriler zenginleştikçe, gerek doğrudan kalkınma ajansları içinde gerekse başta üniversiteler olmak üzere diğer kişi ve kurumlarca çok sayıda araştırma yapma imkânı ortaya çıkacaktır. Özellikle İzmir, İstanbul ve Ankara dışında kalan kentleri içeren bölgelerde yapılan araştırmalar sınırlıdır. Bölgesel verilerle yapılacak araştırma ve yayınların teşviki, eğitim, seminer vb insan kaynaklarını geliştirici faaliyetler, yerel düzey öncelikli olmak üzere üniversiteler ile etkin işbirliği ve yapılan araştırmaların sürekliliğinin sağlanması üzerinde durulması gereken önemli konulardır.
- Planlamanın katılımcı bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi ajans faaliyetlerinin yerel düzeyde tanıtılması ve benimsetilmesi açısından da önemlidir. Ancak plana katılımın sadece düzenlenen birkaç toplantıyla sınırlı olmaması, yerel aktörlerin kararlara katılımının da sağlanması gereklidir. Bu açıdan aktörlerin temsiliyeti de titizlikle üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Ajansların tüm faaliyetlerinin olduğu gibi

bölge planı ile ilgili süreçlerin ve sonrasında uygulamaların şeffaflığı en temel ilke olmalıdır.

- Kuşkusuz bölge planlarının başarısı bölgelerin gelişmişliklerine ve refahların yaptıkları katkılarla izlenebilmektedir. Bu nedenle planlar henüz tamamlanmışken bölgesel gelişmişlik hedefleri bağlamında bir başarı değerlendirmesi yapmak şu an için çok aceleci bir yaklaşım olacaktır. Tüm bölgelerde yakın dönemlerde planların üretilmiş ve uygulamaya aktarılmış olması ilerleyen dönemlerde daha sağlıklı karşılaştırmalar yapma fırsatı sunmaktadır. Bu karşılaştırmalarda sadece kalkınma bakanlığının hazırlayacağı performans göstergeleriyle sınırlı kalınmaması, artması beklenen bölgesel veri tabanlarının sunduğu araştırma olanakların ülkenin akademisyen-araştırmacı kaynağı tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Rekabet gücü elde etme ve bölgenin rekabet edebilirliğini geliştirme hedefinin neredeyse tüm planlarda benimsendiği görülmektedir. Görece daha gelişmiş bölgeler, metropoliten kentler bu alanda avantaj sahibi olurken, gerek ülke içindeki diğer üretim merkezleriyle gerekse doğu Avrupa ve Çin gibi yükselen küresel üretim merkezleriyle rekabet edebilmektedirler. Özellikle sanayinin ve turizmin yığıldığı bazı gelişmiş kentler de daha sınırlı pazar alanları içinde rekabet ederek bu gruba eklenmektedir. Ancak doğu ve iç bölgelerde yer alan görece az gelişmiş bölgelerin daha yerel ölçekte rekabet edebildikleri görülmektedir. Bu nedenle ajansların planlama yaklaşımlarında bu farklılıkların da dikkate alınması gerekmektedir. Bu değerlendirmeler ışığında kalkınma ajansları için rekabet güçlerine göre farklı bölgesel politika öncelikleri önerileri geliştirilmiş ve bu öneriler Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Bölgelere göre rekabet gücüne yönelik öneri bölgesel politika öncelikleri.

Bölgeler	Rekabet ölçeği ve odağı	Bölgesel politika öncelikleri
Lider Rekabetçi	Küresel	Sektörel dönüşümün sosyal boyutlarını içeren, çevre iller/bölgelerle işbirliği
Rekabetçi	Küresel	Türkiye içinde İstanbul'un ağırlığını dengeleyici / İstanbul'u bütünlüleyici
Gelişme Odaklı	Küresel-Bölgesel sektör bazlı rekabet	Gelişme dinamiği olan sektörleri bütünlüleyici bağlantıları ve kümelenme potansiyellerini destekleyici Bölge içindeki gelişmişlik farklılıklarını giderici
Gelişmeye Dirençli	Bölgesel-Yerel Sektör-konum bazlı rekabet /	İnsan kaynaklarının gelişmiş illere göçü, kentsel altyapı problemleri, erişilebilirlik güçlüğü gibi kalkınmayı engelleyen sorunlara odaklı / Bölgeyi destekleyici işbirlikleri
Gelişmemiş	Bölgesel-Yerel Sektör-konum bazlı	Temel yaşam koşullarının iyileştirilmesine odaklı

Seksen sonrasında başlayan ve son dönemlerde hız kazanan özelleştirmeler ve kamu kurumlarındaki değişimlerle kamunun yatırımcı rolünün ve üretimdeki etkinliğinin azalması özel sektörü, az gelişmiş bölgelerin kalkınma çabalarındaki başlıca aktör konumuna gelmiştir. Bu süreçte sadece bölgesel yatırım teşvikleri gibi dolaylı desteklerle özel sektör yatırımlarının ve dolayısıyla yerel ekonominin geliştirilmesi çabaları dikkatle izlenmelidir. Geçmişte bu bölgelerin gelişmesine engel olan fiziksel, sosyal ve kültürel engeller halen varlığını devam ettirmektedir. Kalkınma ajanslarının rekabet gücü ya da gelişmişlik ayırımı yapılmaksızın tüm bölgelerde benzer bir yapılanma içinde olması, küresel düzeyde rekabetçi bölgelerle az gelişmiş bölgelerin piyasa koşulları içinde birbirleriyle rekabete zorlanması ekonomik yapıdaki sorunları çözümsüzlüğe sürüklediği gibi sosyal problemlere de neden olacak bir yapı oluşturmaktadır.

Buna karşılık kalkınma ajanslarının kuruluşu gerek yerel düzeyde gerekse planlama alanında geliştirici bir motivasyon da sağlamıştır. Bu dönemde alınan kararlar, başlatılan projeler ve üretilen planlar gelecek için yol gösterici olacak dersler içermektedir. Bu deneyimlerin titizlikle biriktirilmesi, yazılı hale getirilmesi, karşılaştırmalı çalışmalarla sonuçların tartışılması elde edilen birikimi derinleştirecektir. Bu bağlamda yakın gelecekteki araştırmalarda başta bölge planları olmak üzere ajans faaliyetlerinin bölgelerin gelişmişlikleri ve rekabet güçleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi planlanmaktadır.

Kaynaklar

- Albayrak A.N. (2009) *Bölgesel Rekabet Gücü ve Yenilikçilik: İstanbul ve Doğu Marmara Bölgesi / Otomotiv Sektörü*, İTÜ FBE, Doktora tezi, İstanbul.
- Albayrak, A. N. ve Erkut, G. (2006) "Regional Competitiveness in Turkey", *46th Congress of the European Regional Science Associations*, Volos, Greece.
- Albayrak, A.N. ve Erkut, G. (2009) "Bölgesel Rekabet Gücü Perspektifinde Kalkınma Ajanslarının Öncelikleri İçin Öneriler", *KEAS III*, DPT ve PAU, Denizli.
- Albayrak, A.N. ve Erkut, G. (2010) "Türkiye'de Bölgesel Rekabet Gücü Analizi", *MEGARON*, 5(3): 137-148.
- Alkin, K., Bulu, M., Kaya, H. (2007) "İllerarası Rekabet Endeksi: Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11): 221-235.
- Begg, I. (1999) "Cities and Competitiveness", *Urban Studies*, 36(5-6): 795-809.
- Beyhan, B. (2009) "Üst Ölçek Planların İzlenmesi ve Değerlendirilmesi Üzerine: Kentsel ve Bölgesel Gözlemlerinin Gerekliliği", *3.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu: Planlamadan Uygulamaya*, 27-28 Kasım 2008, TEPAV Yayınları No: 45, Matsa Basımevi, Ekim, 133-203.
- Camagni, R. (2002) "On the concept of territorial competitiveness: sound or misleading?" *Urban Studies*, 39(13): 2395-2411.
- Danson, M., Halkier, H. ve Damborg, C. (1998) *Regional Development Agency in Europe*, Regional Studies Associations, Jessica Kingsley Publishers, Great Britain.
- Diñçer, B., Özaslan, M., Kavasoğlu, T. (2003) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT-BGYUGM, Ankara.
- Diñçer, B., Özaslan, M., Satılmış, E. (1996) *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT-BGYUGM, Ankara.
- EDAM (2009) *Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi*, EDAM ve Deloitte Türkiye, Şubat.
- Filiztekin, A. (1998) *Convergence Across Industries and Provinces in Turkey*, Koç University working paper, No: 1998/08.
- Gezici, F. ve Hewings, G. (2004) "Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey", *Review of Urban and Regional Development Studies*, 16(2):113-132.
- Göçer, K. (2002) *Avrupa Birliği Adaylığı Sürecinde Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyleri, Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Huggins, R. (2003) "Creating a UK Competitiveness Index: Regional and Local Benchmarking", *Regional Studies*, 37(1): 89-96.
- IMD (2003) *The World Competitiveness Yearbook*, International Institute for Management Development, Lusanne, Switzerland.
- Kara, M. (2008) *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları*, DPT Uzmanlık Tezi, DPT:2774.
- Kayasü, S., Pınarcıoğlu, M., Yaşar, S. S. ve Dere, S. (2003) *Yerel / Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2003-8, Asker Matbaacılık, Ocak, İstanbul.
- Köroğlu, T. (2011) "Bölge Planlama ve Bölgesel Kalkınmada Yeni Açılımlar: Bölge Kalkınma Ajanslarının Planlama Deneyimleri ve Sorun Alanları", TEPAV, Haziran.

- Mutlu, S. (2009) “Türkiye’de Bölge Planlama Deneyimleri Eleştirel Bir Yaklaşım”, *3.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu: Planlamadan Uygulamaya*, 27-28 Kasım 2008, TEPAV Yayınları No: 45, Matsa Basımevi, Ekim, 227-253.
- Porter, M. E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York.
- Romer, P.M. (1990) “Endogenous Technical Change”, *Journal of Political Economy*, 98(5): 71-102.
- Storper, M. (1997) *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*, New York: Guilford Pres.
- Tekeli, İ. (2008) “Dört Plan Döneminde Bölgesel Politikalar ve Ekonomik Büyümenin Mekânsal Farklılaşması” *Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İlhan Tekeli Toplu Eserler Dizisi No:2, Nisan, İstanbul
- Turan, M. (Ed) (2005) *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir?*, Paragraf Yayınları.

1.Kalkınma Ajansları Konferansı Sonuç Bildirgesi

Bölge Planları:

İstanbul Bölge Planı 2010-2013, İzmir Bölge Planı 2010-2013, Ankara Bölge Planı 2011-2013, TR61(Antalya, Isparta, Burdur) Bölge Planı 2010-2013, TR42 Doğu Marmara Bölge Planı 2010-2013, TR22 Güney Marmara Bölge Planı 2010-2013 ,TR32 Güney Ege (Aydın, Muğla, Denizli) Bölge Planı 2010-2013, TRC1 (Gaziantep Adıyaman Kilis) Bölge Planı 2010-2013, TR52 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı 2010-2013, TR72 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı, TR21 Trakya Bölge Planı 2010-2013, TR71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde) Bölge Planı 2010-2013, Batı Karadeniz (Zonguldak, Karabük, Bartın) Bölge Planı 2010-2013, TR63 (Hatay Kahramanmaraş, Osmaniye) Bölge Planı 2010-2013, TR90 (Trabzon, Artvin, Giresun, Ordu, Rize) Bölge Planı 2010-2013, TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) 2010 Yılı Ön Bölgesel Gelişme Planı, TR33 (Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak) Bölge Planı 2010-2013, Erzurum, Erzincan, Bayburt (TRA1 Düzey 2 Bölgesi) Bölge Planı, TR82 Düzey 2 Bölgesi (Kastamonu, Çankırı, Sinop) Bölge Planı 2011-2013, TRB1 2010-2013 Bölge Planı, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Ön Bölgesel Gelişme Planı 2009-2010, Dicle Kalkınma Ajansı Ön Bölgesel Gelişme Planı 2010